

G‘Aznachilik Tizimining Nazariy Asoslari

Mallayev Zokir Safarovich

Jizzax viloyati G‘aznachilik xizmati boshqarmasi boshlig‘i

Annotatsiya: Mazkur maqolada g‘aznachilik tizimining nazariy asoslari va uning amaliyotda qo‘llanilishi yoritiladi. O‘zbekistonda g‘aznachilik faoliyatining shakllanishi, rivojlanishi va modernizatsiya jarayonlari tahlil qilinadi. Shuningdek, tizimning xalqaro standartlarga moslashuvi va uning davlat moliyaviy boshqaruvidagi ahamiyati ochib beriladi.

Kalit so‘zlar: g‘aznachilik tizimi, davlat moliyasi, byudjet boshqaruvi, huquqiy asoslar, shaffoflik, xalqaro standartlar, iqtisodiy islohotlar.

Kirish. G‘aznachilik tizimi davlat moliyaviy boshqaruvining asosiy qismlaridan biri bo‘lib, uning asosiy vazifasi davlat byudjetining daromadlari va xarajatlarini boshqarishdir. Mazkur tizim davlat moliyasi ustidan qat‘iy nazoratni ta‘minlab, iqtisodiy barqarorlikka erishish va shaffoflikni oshirishda muhim rol o‘ynaydi. O‘zbekistonda g‘aznachilik tizimi so‘nggi yillarda sezilarli darajada takomillashtirilib, xalqaro tajribaga mos ravishda rivojlantirilmoqda.

G‘aznachilik tizimini to‘g‘ri boshqarish bu avvalo, davlat moliyasini boshqarishning muhim bir qismi sifatida qaralishi joiz. Negaki, davlat moliyasini boshqarish tizimi va uning tarkibiy qismlarining samaradorligi hamma vaqt, ya‘ni barcha davrlarda muhim ahamiyatga ega bo‘ladi. Davlat moliyasi ichida g‘aznachilik tizimini boshqarish ishlarini sifatli ta‘minlash uchun shu mamlakatning barqaro rivojlanishi va kafolatlangan aholi oldidagi ijtimoiy majburiyatlarini bajarilishining sifat darajasi asos sanaladi. Byudjet tizimining barqarorligini ta‘minlash va shuningdek, umumiy moliyaviy xavfsizlik va barqaror iqtisodiy o‘sish masalasi ham bunda dolzarbdir.

Asosiy qism. G‘aznachilik tizimi bu davlat byudjeti mablag‘larini boshqarish, ulardan maqsadli va samarali foydalanishni ta‘minlash hamda moliyaviy hisobotlarni yuritish jarayonlarini qamrab oluvchi tizimdir. Tizimning asosiy funksiyalari quyidagilardan iborat:

1. **Budjet mablag‘larini boshqarish:** daromadlarni yig‘ish va xarajatlarni amalga oshirish.
2. **Moliyaviy nazoratni ta‘minlash:** mablag‘larning maqsadli sarflanishini monitoring qilish.
3. **Moliyaviy hisobotlarni yuritish:** davlat byudjetining daromad va xarajatlar holati bo‘yicha to‘liq va ishonchli ma‘lumotlarni taqdim etish.
4. **Likvidlikni boshqarish:** davlatning qisqa muddatli moliyaviy resurslaridan samarali foydalanish.

Nazariy jihatdan g‘aznachilik tizimi davlatning fiskal siyosatini qo‘llab-quvvatlash vositasi sifatida qaraladi. U davlat xarajatlarini boshqarish va fiskal intizomni ta‘minlash orqali iqtisodiy barqarorlikka erishishda muhim ahamiyatga ega.

O‘zbekistonda g‘aznachilik tizimi mustaqillik yillaridan boshlab shakllana boshladi. 1997-yilda O‘zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi huzurida G‘aznachilik boshqarmasi tashkil etildi. Mazkur tuzilma davlat byudjeti mablag‘larini boshqarishning markazlashgan tizimini yaratish va shaffoflikni oshirishga qaratilgan edi.

2013-yilda qabul qilingan Byudjet kodeksi g'aznachilik faoliyatining huquqiy asoslarini mustahkamladi. Bu kodeks davlat byudjeti ijrosi jarayonlarini tartibga solish, mablag'lardan maqsadli foydalanishni ta'minlash va fiskal intizomni oshirishga qaratilgan muhim hujjat hisoblanadi.

O'zbekiston g'aznachilik tizimi quyidagi tarkibiy qismlardan iborat:

1. **Markaziy g'aznachilik:** davlat byudjeti mablag'larini umumiy boshqaradi va nazorat qiladi.
2. **Hududiy bo'limlar:** mahalliy byudjet mablag'larini boshqarish va nazorat qilishni amalga oshiradi.
3. **Elektron g'aznachilik tizimi:** mablag'larning real vaqt rejimida harakatini kuzatib borish imkoniyatini yaratadi.

O'zbekistonda g'aznachilik tizimining samaradorligini oshirish maqsadida bir qator islohotlar amalga oshirildi. Jumladan:

- **Elektron tizimlar joriy etilishi:** davlat moliyasi boshqaruvi jarayonlariga zamonaviy texnologiyalar tatbiq etildi.
- **Shaffoflikning oshirilishi:** davlat byudjeti mablag'larining sarflanishi to'g'risida jamoatchilikka ma'lumot taqdim etish yo'lga qo'yildi.
- **Xalqaro standartlarga moslashuv:** davlat moliyaviy hisobotlari xalqaro standartlarga muvofiq olib borilmoqda.

G'aznachilik tizimini takomillashtirishda xalqaro tajriba muhim ahamiyat kasb etadi. Xalqaro valyuta jamg'armasi (IMF), Jahon banki va boshqa xalqaro tashkilotlar O'zbekistonda g'aznachilik tizimini rivojlantirishga oid texnik yordam dasturlarini amalga oshirgan.

Xalqaro amaliyotdan kelib chiqib, O'zbekistonda quyidagi yo'nalishlarda ish olib borilmoqda:

1. **IPSAS joriy etilishi:** Davlat moliyaviy hisobotlarining xalqaro standartlarga muvofiqligini ta'minlash.
2. **Elektron davlat xaridlari:** davlat xarajatlarining samaradorligini oshirish va korrupsiyani kamaytirish.
3. **Kadrlar salohiyatini oshirish:** g'aznachilik tizimida faoliyat yurituvchi mutaxassislarning malakasini oshirish dasturlarini tashkil etish.

Xulosa. G'aznachilik tizimi O'zbekistonda davlat moliyaviy boshqaruvining ajralmas qismi bo'lib, uning samarali ishlashi iqtisodiy barqarorlik va moliyaviy shaffoflikni ta'minlashga xizmat qiladi. So'nggi yillarda amalga oshirilgan islohotlar natijasida tizim zamonaviy talablar va xalqaro standartlarga moslashtirildi.

Kelgusida tizimni yanada takomillashtirish uchun quyidagilar muhim hisoblanadi:

- Elektron boshqaruv tizimlarini kengaytirish;
- Xalqaro standartlarni chuqurroq joriy etish;
- Kadrlar malakasini oshirish va institutsional salohiyatni kuchaytirish.

Shu asosda O'zbekistonning g'aznachilik tizimi nafaqat mahalliy, balki xalqaro darajada ham samarali faoliyat yurituvchi tizimga aylanishi mumkin.

Har bir mamlakat uchun eng avvalo, davlat moliyasining holati to'g'risida hokimiyat va boshqaruv organlarini tezkor va ishonchli axborot bilan ta'minlaydigan, shu orqali ularning samarali boshqaruvini ta'minlaydigan davlat moliyaviy axborot tizimi zarur. Bu bozor iqtisodiyoti sharoitida shu davlatda byudjet islohotining muhim elementidir. G'aznachilik ijrosini tashkil etish yuzasidan dunyo miqyosidagi ilg'or mamlakatlar misolida xalqaro tajribani baholashda shuni ta'kidlash kerakki, avtomatlashtirilgan moliyaviy boshqaruv tizimlarini modernizatsiya qilish va joriy etish

har bir davlat hududida butun byudjet jarayoni samaradorligini oshirishni ta'minlaydigan ustuvor yo'nalishdir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. <https://milliycha.uz/ru/gaznachilik/>.
2. <https://moluch.ru/archive/116/32203/>.
3. https://namdu.uz/media/Books/pdf/2024/07/29/NamDU-ARM-12076-GAZNACHILIK_ASOSLARI_.pdf.
4. <http://ilmiy.bmti.uz/blib/files/81/G%60aznachilik.pdf>.
5. <https://cyberleninka.ru/article/n/g-aznachilik-faoliyatini-tashkil-etish-jarayoni>.
6. https://www.iupr.ru/_files/ugd/b06fdc_6fa0e0a699d649aeada4b0807ef138b2.pdf?index=true.
7. <https://packpdf.com/doc/iqtisodiyot/16518-gaznachilik-tizimini-joriy-etishning-asosiy-bosqichlari-va-elementlari>.
8. <https://bestpublication.org/index.php/pedg/article/view/7889>.